

האוניברסיטה של קהיר

תמורה במערכת ההשכלה

תמורות מהפכניות מרחיקות-לכת עוברות זה מספר שנים על המשק המצרי — וכן על חלק חשוב מן האוכלוסיה המצרית. באמצעות שורה ארוכה של חוקים המכונים סוציאליסטיים, חוקי הלאמה וצווי הפקעה והחרמה, השתלט המשטר הרודני של ג'מאל עבד-אנ-נאצר על החלק הארי של ענפי הכלכלה — פרט לענף החקלאות, שהושאר בידי „היוזמה הפרטית" בדמותם של מיליוני הפלחים המרודים והמסכנים.

השתלטותו של המשטר על מירב המקורות המשקיים איפשרה לו להציע את מצרים כתנופה רבת-אל עידן הטכנולוגיה החדשה. בצד המשק החקלאי, הענף והמסורתי, הולך ומוקם עתה במצרים של היום בסיס רחב של תעשיות-יסוד, המקיפות פיתוח מזורז של מחצבים, ביסוס התעשייה הכבדה והתעשייה הכימית והקמת מערכת שלמה של תעשיות מתכת (המאפשרות הרחבה ניכרת מאוד של כל התעשיות ההנדסיות, כגון: יצור מנועים, מכונות, מטוסים, אניות וכד.). ההתקדמות שחלה לאחרונה במצרים בהרכבת טילים ומטוסי-סילון וכיצור חלקיהם מכטאת נכונה את ההתקדמות הטכנולוגית הכללית, למרות שזו ניוונה באופן מכריע מאספקת ידע וסיוע מהחוץ בשטחים מיוחדים אלו.

לפי התכנון המצרי הרשמי תסתכם ב-1965—1964 תרומתה של התעשייה המצרית בהכנסה הלאומית הכוללת ב-33% — לעומת 28% מן החקלאות; וזאת על אף העובדה שהחקלאות תעסיק קרוב ל-4 מיליון פועלים לעומת כמיליון פועלים בלבד המועסקים בענפי התעשייה והבנין גם-יחד.

נשאלת השאלה: כיצד תתכן תנופה תעשיתית כזאת בארץ כמצרים, הידועה ברמתה הסוצי-אלית הנמוכה ביותר. 65—70% מן האוכלוסיה המצרית אינם יודעים קרוא וכתוב. מירב האוכלוסיה נגוע במחלות עיניים וקיבה (טרקומה וזילהרציה), המתישות כל רצון או יכולת לעבודה רבת-פריון. ציפית-החיים של תינוק בן-יום במצרים היא כ-38 שנים — לעומת 70 שנה של תינוק ישראלי בן-יום. בתנאים כגון אלו, מהוה הכעיה האנושית מכשול ראשון-במעלה בכל תכנית של פיתוח כלכלי מזורז. וכיצד, בכל-זאת, חושב משטרו של עבד-אנ-נאצר להתגבר על

בעיה כאובה זו; מה עשה ועושה כיום המשטר כנדון זה?
התשובה על שאלה זו נעוצה בשלושה גורמים נכבדים:

השענות המשטר על "מיעוט נבחר" בתוך האוכלוסיה. אפשר למעון, בעצם, כי כתוצאה מתולדותיה של מצרים בעת החדשה והן מנישתו ופעולותיו של המשטר בשנים האחרונות, קיימות במצרים, "שתי אוכלוסיות". האחת מונה כ-22 מיליון נפש, ומורכבת בעיקרה מהמוני-ה-פלחים, עניים מרודים, בורים ואחוזי גבוה של נפגעי מחלות כרוניות — והיא טרם התעוררה מאדישותה המסורתית הנמשכת מזה דורי דורות. מדיניותו של עבד-אנ-נאצר מבוססת על כך שלאדישות חברתית זו אפשר להניח שתמשך גם בעתיד, לפחות בחיי הדור הזה.

"האוכלוסיה השניה", (והראשונה במשקל ובמעמד), המונה כיום 5 מיליון איש, כולם עירוניים — היא-היא שעליה נשען המשטר. גדול בשכבה זו אחוז האנשים בעלי שאיפות וציפיות לשיפור מעמדם החומרי ואשר רמתם החברתית וההשכלתית גבוהה יחסית. אוכלוסיה זו מורכבת ממעמד ה"טכנוקרטים" ומהקצונה, מהפקידות הציבורית, מהמשכילים והסטודנטים, ומפועלי התעשייה המקצועיים. "מיעוט נבחר" זה שבתוך האוכלוסיה המצרית מקים במצרים בהדרגה חברה תעשיתית חדישה, התואמת את מגבלותיו והנחותיו של השלטון המרכזי.

מבנה ההשקעות. התנופה הכלכלית והתעשיתית של הזמן האחרון מתבססת על הפעלת חלק קטן מאוד של האוכלוסיה, חלק המורכב מן השכבות החברתיות המפותחות ביותר. שכן, את ההשקעות שבתכניות-הפיתוח מציינת העובדה שבעיקרן הנן יותר "רוויות-הון" (Capital Intensive) מאשר "רוויות כוח-עבודה" (Labour Intensive); כלומר, שהדגש מושם במכניזציה ובאוטומציה מרחיקות-לכת, על השבון הישבי תעסוקה. והרי די בציון העובדה שתכנית-הפיתוח לעשר השנים — 1960—1969 — מניחה תוספת כענפי התעשייה של כ-400 אלף פועלים בלבד — על-אף ההשקעות העצומות שתוכננו לענף זה. התמורות בתחום ההשכלה. גורם זה, עליו נעמוד ביתר פירוט בסקירה זו, נעוץ בהתפתחות

לה במצרים

סדרן אברהם בן-יצחק

הדינמית שחלה במצרים בשטח החינוך. במערכות החינוך חלה בשנים האחרונות התרחבות ניכרת — ניתן לשער כי השנים הקרובות תראנה התפתחות העשויה, אולי, להיות רבת-רושם עוד יותר.

אחד הביטויים המעשיים — ומגליה-כוונות — של מגמות אלו יימצא, כמובן, בתחומו של תקציב החינוך ובניתוח ההתפתחות ברבדי החינוך השונים.

תקציב החינוך

תקציב משרד-החינוך גדל מ-25.8 מיליון לירות-מצריות ב-1952/53 עד ל-41.9 מיליון ל"מ ב-1960/61. תקציב החינוך-הגבוה — שהוא נפרד מתקציב משרד-החינוך — גדל מ-3.5 מיליון ל"מ ב-1952/53 ל-15.9 מיליון ל"מ ב-1960/61. ב-1960/61 היווה תקציב החינוך כ-17% של התקציב המצרי הרגיל. תקציב החינוך לשנת הכספים 1962/63 (כולל החינוך-הגבוה) מסתכם ב-88.6 מיליון ל"מ, (אין בידנינו פירוט החלוקה הפנימית של תקציב זה) — לעומת סך-הכל של 57.8 מיליון ל"מ שנתיים לפני כן (ראה לעיל). אכן — קפיצה נכבדה!

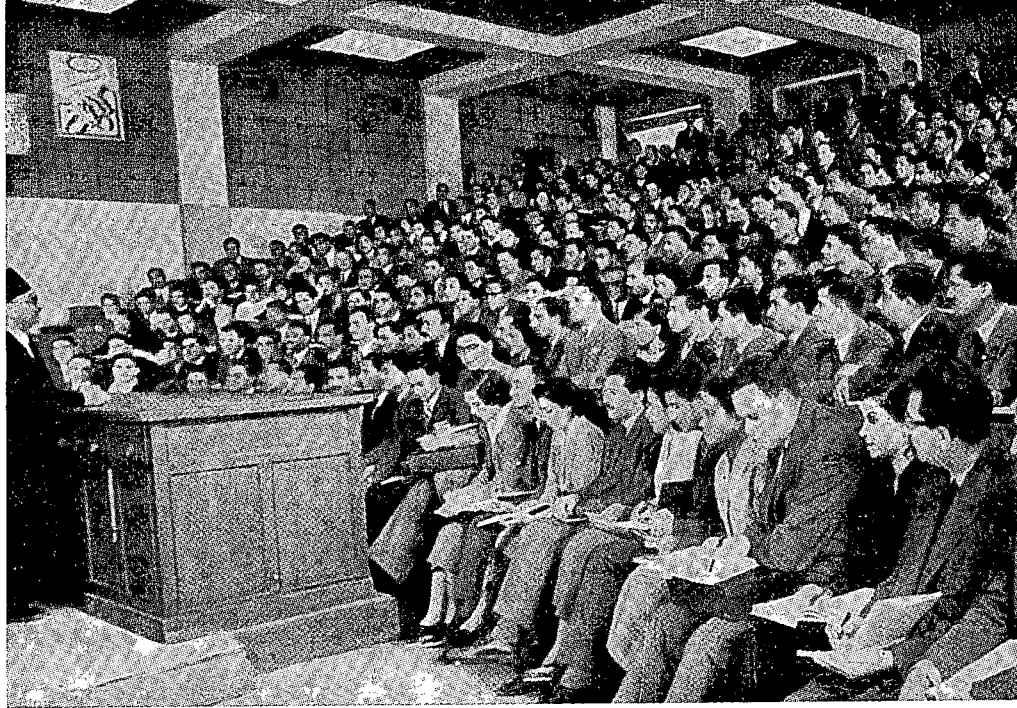
החינוך היסודי

החינוך היסודי נמשך 6 שנים וחל על ילדים בגיל 6—12 שנה, שהוא גיל חינוך-החובה לפי החוק המצרי. החינוך היסודי ניתן חינם. בסופו של שלב-החינוך זה מקבל התלמיד

אדיניות החינוך

משטרו של עבד-אנ-נאצר שם בפניו שש מטרות עיקריות בקבעו את מדיניות-החינוך שלו:

- התרחבות אבסולוטית מהירה של החינוך-היסודי, במטרה להקיף מספר גדול ככל האפשר של ילדים — מבלי לתת עדיפות רבה להעלאת הרמה האיכותית של שלב זה בחינוך;
- צמצום יחסי בהקף החינוך התיכוני — אך תוך-כדי צמצום ממדי הנשירה, במגמה ששלב זה של החינוך יהיה שמור לחניכים המוכשרים ביותר;
- התרחבות ניכרת מאוד של החינוך המקצועי ברמה תיכונית;
- התרחבות מתמדת של החינוך הגבוה, תוך-כדי נסיון להעביר את הדגש ללימוד המדעים-המדויקים;
- שיגור סטודנטים לתקופות-לימוד בחוץ-לארץ, באותם מקצועות החיוניים למשק המצרי ושבהם מצומצמות אפשרויות הלימוד בתחומי מצרים;
- ומעל לכל: דאגה לשלב את כל שלבי החינוך במדיניותו הכללית של המשטר, בכל המישורים — הלאומיים-מדיניים, שבאיים וכלכליים.

באולם ההרצאות של אחת הפקולטות

ניתן חינם, מקיף הוא למעשה רק כ-40% של הילדים המצריים בגילים 14-5, לעומת השיעור של 80% בישראל. התכנון המצרי הרשמי מניח כי הגשתו המלאה של חינוך החובה היסודי תבוא רק לאחר שנת 1969/70. שיעור התלמידים למורה בחינוך היסודי המצרי הנו כ-38% — לעומת שיעור של 24 בישראל (בחינוך התיכוני יורד שיעור זה במצרים ל-16 תלמידים בממוצע למורה לעומת 11 בישראל). וכמובן שבכל המקרים שלעיל המדובר הוא בחספרים ממוצעים (הללו כוללים גם מורי המקצועות המיוחדים כגון זמרה, מלאכה, התעמלות וכיו"ב, וכן את אלה העוסקים בתפקידים מנהליים).

החינוך התיכוני

החינוך התיכוני מחולק, כפי שכבר נרמז, ל-2 שלבים — חינוך מכין („חצי-תיכון“) הנמשך 3 שנים וה-תיכון-מלא, הנמשך 3 שנים נוספות. בשנים האחרונות הפכו בחינות הכניסה לתיכון המכין קשות הרבה יותר, במגמה לנפות את המספר הגדול מאוד של מסיימי בית-הספר היסודי אשר הביעו את רצונם להמשיך בלימודיהם. הממשלה קובעת מדי שנה בשנה את מספר הכיתות במסגרת בתי-הספר של החינוך המכין — ועלידי כך „נגזר“ ממילא מספר התלמידים הכולל בכל איזור ואיזור. בעבר היתה ניכרת נשירה רבה מאוד של תלמידים במרוצת החינוך המכין. המשטר פתר בעיה זו על-ידי נקיטת שיטה של ניפוי-מראש, באמצעות העלאת הרמה הדרושה למעבר אל שלב-הלימודים של תיכון-מכין.

החינוך התיכוני הממשלתי, על שני שלביו, ניתן במצרים חינם. אולם תלמידים בעלי-אמצעים, אשר לא נתקבלו ל-מוסדות הממשלתיים יכולים להרשם בבתי-ספר תיכוניים פרטיים. רק כ-20%-16 של מסיימי בית-הספר היסודי נכנסים ללימוד במסגרת החינוך התיכוני.

תעודה המאשרת שאמנם למד שש שנים — אם כי יש בין מקבלי התעודה כאלה שלא הגיעו כלל לכיתה השישית, כי אם שהו שנים מספר בכיתות הנמוכות-יותר. המעבר מכיתה לכיתה הנו אוטומטי. בסוף השנה הרביעית עובר התלמיד לראשונה בחינה, שהנה קלה מאוד יחסית. בסוף השנה השישית עובר התלמיד בחינות-מעבר — לשם מיון התלמידים לקראת המעבר לשלב הבא של החינוך — תיכון-מכין („חצי-תיכון“).

תכנית הלימודים בחינוך היסודי הנה דלה מאוד. הנסיון הוכיח שחלק ניכר מהילדים נשרו מהלימודים, וכעבור זמן קצר חזרו למצב של אנאלפבתיות גמורה. שיעור ההעדרות באזורים כפריים הנו גבוה מאוד. בשלב זה אין הילדים לומדים שפה זרה, והדגש העיקרי מושם בלימוד השפה הערבית וכן באינדוקטרינציה לאומית.

מלמדים אותם בעיקר את „המקצועות הלאומיים“ — כלומר ערבית, הקוראן, יסודות הדת, והיסטוריה וגיאוגרפיה „לאר-מיות“. יש סבורים כי מקצועות אלו אפילו מעיקים לעתים על המורים ועל התלמידים, ומכל מקום מקפחים הם מקצועות חשובים אחרים — כטבע, מלאכה והתעמלות. השיטות הפדגוגיות של החינוך היסודי, כולל לימוד „הנושאים הלאר-מיים“, הן מיושנות, יבשות ומכניות. בכיתה האחרונה מוקדשים למקצועות לא-עיוניים, כגון זמרה, היגיאה, התעמלות, ציור ומלאכת-יד, כ-14 שעות, בתוך התכנית השבועית של 36 שעות.

החינוך העממי מקיף כיום 2.75 מיליון תלמידים (מהם 354 אלף בבתי-ספר פרטיים) לעומת 1.5 מיליון ב-1952/53. מספר בתי-הספר כמעט ולא גדל בתקופה המקבילה, אם כי מספר הכיתות גדל מ-40,000 ב-1952/53 עד לכ-64,000 כיום. מספר המורים בחינוך היסודי גדל מ-52,000 ב-1952/53 ל-71,000 כיום (דהיינו — פיגור בשמינית, בערך, אחר ריבוי הכיתות). על אף העובדה שהחינוך היסודי הוא הן חינוך חובה והן

ניתנת להם בדרך-כלל בחירה מבין השפות האנגלית, הצר-
פתית, הגרמנית והאיטלקית. דגש רב יהיה מושם בהכשרה
צבאית (ארגון "פתוח") המהווה נושא-חובה, לו מוקדשים
שני שיעורים לשבוע.

משימת האינדוקטרינציה הרעיונית זוכה לתשומת לב רבה
בחינוך התיכוני. משרד-החינוך דאג להוציא סדרת כרכים
המכילים את כל נאומי הנשיא ג'מאל עבד אנ-נאצר והמשמ-
רים כחומר-לימוד עיקרי באזרחות, בהיסטוריה ובהסברת
תורת ה"סוציאליזם הערבי". ספרי-ההיסטוריה המשמשים את
החינוך התיכוני, וכן ספרי לימוד-הקריאה בחינוך-היסודי,
כוללים פרקים רבים מלאי דברי-שטנה נגד ישראל והציונות,
ולפעמים גם נגד המערב, "האימפריאליסטי". ישנם סימנים
המעידים שספרי ההיסטוריה עוברים תהליך "תיקון" (בדומה
לנוהג שתואר תיאור נוקב בשעתו בספרו של ג'ורג' אורל,
"1984"). במטרה "להתאים" את ההיסטוריה לצרכי מדיניות
המשטר.

החינוך המקצועי

אחת התכונות האופייניות לבני-מצרים (בדומה ליתר האוכי-
לוסיות הערביות במזרח-התיכון) היא הרתיעה הנפוצה מלי-
מוד מקצועי, אשר אינו נראה להם כיאה לבעל-השכלה,
ולו גם עממית; שכן, לדעתם, עבודת-הכפיים שלקראתה
יכשיר אותם לימוד זה הנה נחותה בערכה. שלטונות מצרים
עושים עתה מאמצים רבים כדי להחזיר את תודעת ערך
העבודה (מבלי משים נזכר הנך בקריאתו של א. ד.
גורדון!) ואת חשיבות תרומתה הרבה להתעצמותה הכלכלית
והחברתית של המדינה. על אף מגבלה חמורה זאת עומדת

הסודותיים מצריים במעבדה

מגמת הניפווי-מראש של הנכנסים למסגרת החינוך-התיכון
משתקפת יפה בסטטיסטיקה המצרית. מספר התלמידים בבתי-
הספר של החינוך-המכין (ממשלתי ופרטי) ירד מ-350,000
בשנת 1953/54 עד ל-231,000 ב-1961/62 (מהם כ-90,000
בבתי-ספר פרטיים). סיבה נוספת לירידה גדולה זו בהקף
החינוך-המכין קשורה בעידוד הניכר הניתן למסיימי בית-
הספר היסודי לעבור לבתי-הספר המקצועיים.

מאידך גיסא, לא חלה כל ירידה אבסולוטית בהקף החינוך-
התיכון ה"מלא". כאן גדל מספר התלמידים מ-92,000 ב-
1953/54 ל-132,000 ב-1960/61. מספר זה של תלמידי תיכון
מאפשר למצרים להוסיף שנה-שנה מספר לא-מבוטל של
מחזיקי תעודת בגרות. ב-1962 ניגשו לבחינות-בגרות 93,000
תלמידים לעומת 72,000 בשנה הקודמת. לדברי המיניסטר
לחינוך-הגבוה, השלימו את לימודיהם בהצלחה בשנת 1962
44,551 תלמידים — לעומת 34,778 תלמידים בשנת 1961.

מתוצאות מחקר שנערך על-ידי אונסק"ו, מתברר שבתקופת
1953—1957 היו במוצע בשנה 25,300 בוגרים בבתי-ספר
תיכוניים במצרים — דהיינו, 109 בוגרים לכל מאה אלף
תושבים, לעומת 100 בצרפת, 63 בגרמניה-המערבית ו-99
בהולנד (השיעור בישראל באותה תקופה היה 139 לכל
מאה אלף תושבים). השיעור-היחסי הגבוה של בוגרים במצרים
נמצא למעשה מוגזם, בגלל שתי סיבות:

● דרישות בחינות-הבגרות נמוכות ביותר במצרים בהשוואה
לאלו הנהוגות בארצות מערב-אירופה;

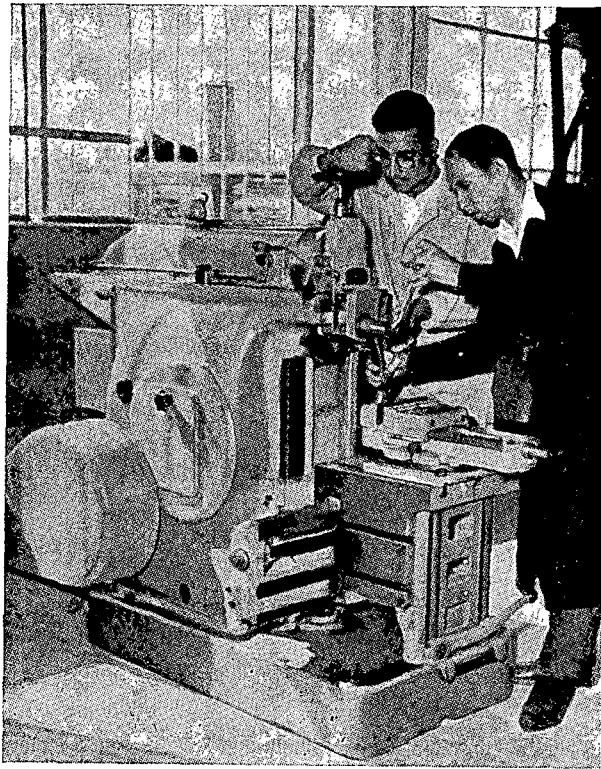
● סיבה כבדת-משקל עוד יותר כרוכה בהבדל היסודי שבין
הרכב האוכלוסייה המצרית, מבחינת הגילים, ובין זה של
הארצות האירופיות; בעוד שבמצרים (בהתאם למפקד של
1947*) 31% מכלל האוכלוסייה הנם בגיל 19—5 שנה —
הרי בצרפת, למשל, רק 22% מכלל האוכלוסייה הם ילידי
אותן השנים.

יש מקצת מן האוירה, המכונה לעתים קרובות "לבנטיניות"
באותן תכונות-יסוד המאפיינות את יחסם של בוגרי התיכון
במצרים (כביתר ארצות-ערב ובקרב המיעוט הערבי ב-
ישראל), אל ההשכלה הנרכשת על-ידם. מקור הדבר, במידה
רבה — בעובדה שהם רואים את עצמם כ"עלית" משכילה,
בהשוואה לרמתם התרבותית הירודה של ההמונים בארצם.
אך עם זאת מטען השכלתם אינו מספיק בשביל לאפשר להם
תמיד לזכות באותן משרות הנראות להם כתואמות את
מעמדם החברתי בתור בוגרי תיכון.

נמצא, שרק 19% של הנוער המצרי בגילים 19—15 לומדים
במסגרת חינוך-תיכוני — הכללי והמקצועי — לעומת 36%
בישראל וכ-76% בצרפת. חוק-החינוך משנת 1956 מחייב
ציוני-מינימום (לצורך מעבר לכיתה הגבוהה או בבחינות
הגמר) של לפחות 40% בכל מקצוע — פרט לשפה הערבית,
שלגביה דרוש ציון של לפחות 50%. נוסף על שיטת הציונים
ניתן לעקוב אחרי ההתפתחות החינוכית של כל תלמיד על-
ידי הכרטיס-האשי, המלווה אותו מתחילת ביה"ס היסודי
ועד לגמר לימודיו הטרם-אוניברסיטאיים.

החל מ"תיכון-מכין" לומדים התלמידים שפה זרה, כאשר

• תוצאותיו של המפקד משנת 1960 טרם נהפרכו במלואן. המערך.

עבודה מעשית בבי"ס תיכוני-מקצועי

נוסדה ב־1950 וב־1960/61 למדו בה 27 אלף סטודנטים ב־9 פקולטות. האוניברסיטה הצעירה ביותר היא זו של אסיוט, אשר הוקמה רק ב־1957, לומדים בה כיום רק כאלפיים סטודנטים, אולם המוסד עומד בפני הרחבה ניכרת בשנים הקרובות. ארבעת האוניברסיטאות הנ"ל מתעתדות לקלוט 17 אלף סטודנטים חדשים בשנת הלימודים החדשה (1962/63), מהם עומדת האוניברסיטה החדשה של אסיוט בלבד לקלוט 1766 סטודנטים.

המוסד הדתי הנודע, "אל אזהר" התרכו עד כה בלימודים איסלמיים-דתיים בלבד. אולם ב־1961 פורסם חוק לפיו תופעלנה עד שנת 1964 3 פקולטות חילוניות במסגרתו: לרפואה, להנדסה ולחקלאות; כך, שמוסד ותיק ושמרני זה יושלב במערך הכללי של מצרים המהפכנית.

כ־20 אלף סטודנטים לומדים במסגרת החכונים הגבוהים, הכוללים מוסדות ללימוד מוסיקה, ציור ופיסול, חינוך-גופני וכן מוסדות להכשרת עובדות סוציאליות ובעלי מקצועות רבים נוספים.

בקיץ 1962 הודיע הנשיא עבד-אנאצר שהחל משנת הלימודים 1962/63 ינתן במצרים החינוך-הגבוה חינם. כבר בתחילת שנת הלימודים 1961/62 הורה המשטר לקצץ את דמי-הלימוד באוניברסיטאות ב־50% בקירוב. יש מקום להניח שעל החינוך-הגבוה יעבור תהליך דומה לזה שעבר בשנים האחרונות על החינוך-התיכון — כלומר שתונהג הקפדה יתרה בבחירת המועמדים למוסדות הלימוד הגבוהים, במטרה לצמצם את הנשירה הגדולה הבאה אח"כ וכן על-מנת להעלות את הרמה האקדמאית הכללית; דיינו, תנתן עדיפות לגורם האיכותי על חשבון השיקול הכמותי.

בעינה העובדה שההתפתחות רבת-הרושם ביותר בחינוך המצרי מאז עלות משטר עבד-אנאצר לשלטון מוצאת את ביטוייה בהתרחבות האדירה שחלה בתחום החינוך המקצועי. מספר התלמידים גדל בו מ־22,000 ב־1953/54 עד ל־114,000 ב־1960/61 (מהם 38,000 של "תיכון-מכין" ו־76,000 הרמה של "תיכון-מלא").

עיקר הדגש, במסגרת החינוך-המכין, מושם כאן בחינוך הקצועי-תעשייתי, שמטרתו לספק פועלים מקצועיים-למחצה הדרושים לתעשייה המתפתחת. 21,000 תלמידים לומדים ברמה ה"תיכונית-המלאה" ניכרת, לעומת זאת, נהירה גדולה מ־5,600 תלמידים ב"מסחרי". במסגרת החינוך התיכוני-מקצועי כרמה ה"תיכונית-המלאה" ניכרת, לעומת זאת, נהירה גדולה לחינוך המסחרי — כנראה בגלל רצונם של בני-הנוער למצוא להם פרנסה קלה, וכן בשל הצורך להחליף את המנגנון בחברות הכלכליות הרבות שהולאמו בשנים האחרונות. כ־תוצאה מזה למדו בבתי-ספר תיכוניים-מקצועיים שברמה זו ב־1960/61 20,000 תלמידים בבתי-ספר תעשייתיים, 10,500 בבתי-ספר חקלאיים ו־36,000 בבתי-ספר מסחריים. נוסף על מסגרת החינוך המקצועי במוכבנו המקובל יש גם לציין את מערכת המדרשות לזורים אשר בשנת 1960/61 כללה 28,000 תלמידים.

הכשרה מקצועית

נוסף על החינוך הטכני הפורמלי מעודד המשטר הכשרה מקצועית של שוליות. המגמה הנוכחית היא לאפשר לשוליה ללמוד במרכז-ההדרכה ממשלתי לתעשייה במשך שנה חומר-לימוד כללי, ושנתיים נוספות יעבוד השוליה במפעל מתאים — אך יום בשבוע יוקדש ללימודים תיאורטיים במרכז-ההדרכה. בשנים בין 1956—1960 הוקמו 22 מרכזי-ההדרכה, שכל אחד מהם קולט 180 שוליות בשתי משמרות. תכנית החומש לשנים 1960/65 חוזה הקמת 19 מרכזים נוספים. נוסף על-כך נשלחים כל שנה כ־5,000 פועלים להשתלמויות במפעלים תעשייתיים בחוץ-לארץ, בעיקר לברית-המועצות ולמערב-גרמניה. השתלמויות מעשיות אלו נמשכות משבועות מספר ועד קרוב לשנה.

השכלה גבוהה

מוסדות החינוך-הגבוה מורכבים במצרים מארבע אוניברסיטאות רגילות, האוניברסיטה-האיסלמית "אל-אזהר" וכן ממספר רב של מכונים גבוהים. המספר הכולל של הסטודנטים הלומדים במסגרת מוסדות ההשכלה הגבוהה גדל מ־57,000 ב־1953 עד ל־122,000 ב־1960/61. ב־1961 הוקם מיניסטרויון נפרד לטיפול בחינוך-הגבוה (כן ישנו מיניסטרויון נוסף הממונה על המדע והמחקר).

כ־90 אלף סטודנטים לומדים בארבע האוניברסיטאות הרגילות של מצרים. הותיקה שבהן היא זו של קהיר. היא נוסדה ב־1908 וכוללת היום 11 פקולטות וכן סניף בחרטום, בירתה של סודאן השכנה. ב־1960/61 למדו במוסד זה כ־36 אלף סטודנטים. האוניברסיטה של אלכסנדריה נוסדה ב־1947 ומצויות בה כיום 9 פקולטות בהן לומדים 26 אלף סטודנטים. האוניברסיטה של עין-שמס (הנמצאת אף היא בקהיר)

לעומת 5% בלבד ב-1954/55; באוניברסיטאות — 16% ב-1959/60 לעומת 6% ב-1954/55. המשך התפתחות זו של עידוד חינוך בנות עשוי, כמובן, להגביר את פוטנציאל כוח האדם במצרים — באם תחול אף התפתחות נוספת מקבילה בשטחי החיים השונים (במשפחה, בעבודה ובהקניית השכלה מקצועית נוספת).

לסיכום

החינוך המצרי כיום מקיף כ-3.5 מיליון תלמידים, לעומת כ-2 מיליון ב-1952/53. החינוך המקצועי גדל בתקופה המקבילה בשיעור של 380%; החינוך-הגבוה גדל בשיעור של למעלה מ-100%. אמת הדבר, שנסקרה כאן בעיקר ההתפתחות הכמותית של החינוך המצרי, אך יש לציין גם שיפור מה ברמה האיכותית של מערכת החינוך וההשכלה (בעיקר — בשלבים התיכוניים והמקצועיים; שכן רמתו של החינוך היסודי נשארה ירודה מאוד).

אכן, על אף כל המאמצים רחוקה עדיין מצרים מלהדביק את צרכי החינוך וההשכלה למרבית אוכלוסייתה. בכל זאת אין ספק שקיימת משמעות משקית — וגם צבאית — בגידול אבסולוטי של מערכת החינוך, על אף העובדה שההתקדמות הנה אטי-יחסית בהשוואה לגידול האוכלוסייה המתרבה בשיעור של קרוב ל-600,000 נפש לשנה. יש בגידול אבסולוטי זה של החינוך כדי לספק בכל-זאת את החלק-הארי של כוח-האדם הדרוש לביצוע תכניות התיעוש של המשק המצרי (פרט, כמובן, למדענים ומומחים ברמה גבוהה במספר ענפים מיוחדים). זאת ועוד: באוכלוסייה כה גדולה כמו זו של מצרים, ככל שמתרחבת יותר ההשכלה הניתנת לשכבות-האוכלוסייה השונות — כן ייקל יותר לבחור כוח-אדם מעולה יותר לזרועות השונות של הכוחות המזוינים. אלא שגם כאן, בסופר-של-דבר, יקבעו לא-מעט איכותה של השכלה זו — ואף טיבו של טיפוס האדם, על דמותו, אופיו, ומניעיו. הנוצר והמטופח על-ידי מערכת מוסדות-ההשכלה מזה — ועל-ידי השפעותיהם הכלליות של חיי החברה המצרית בדורנו, מזה.

משטרו של עבד-אנ-נאצר מכיר היטב בחשיבות החינוך ובצורך החיוני להתאים את מדיניות החינוך לצרכים המשקיים והמדיניים הכוללים של המדינה. ואמנם, עושה המשטר הרבה בשביל לפתור את הבעיות הכבדות הכרוכות בסיפוק צרכי-החינוך של „המהפכה המצרית“.

ב„אמנה-הלאומית“ אשר הוקראה ברוב-עם על-ידי עבד-אנ-נאצר ב-21 במאי 1962 נאמר: „המדע הוא הנשק האמיתי של המהפכה, ומכאן התפקיד העצום שממלאים האוניברסיטאות ומרכזי-החינוך. יכולתנו לשלוט בשטחי המדע השונים היא הדרך היחידה העומדת לפנינו כדי לפצות על הפיגור של העבר“.

ב-1960/61 נוספו במצרים רק 9500 בוגרים של מוסדות ההשכלה-הגבוהה לעומת כ-30 אלף בוגרים באנגליה — אם כי מספר-הסטודנטים הכולל בשתי המדינות הוא כמעט שווה. בישראל, מספר הבוגרים האוניברסיטאיים עולה במקצת על אלף לשנה, מהם יותר מ-50% מהפקולטות למדע, הנדסה וחקלאות — לעומת 20% מהפקולטות המקבילות במצרים (שאמנם מספרם האבסולוטי קרוב לאלפיים איש בשנה).

הרכב הסטודנטים במצרים, לפי פקולטות, היה ב-1960/61 כדלקמן: 15,000 במדעי הרוח; 20,000 במסחר; 14,000 במשפטים; 6,500 בחקלאות; 5,000 במדעי הטבע; 10,000 ברפואה; 11,000 בהנדסה; היתר למדו במוסדות להכשרת מורים, בלימודים דתיים ובמקצועות אחרים. נוסף על כך לומדים כ-7,000 סטודנטים באוניברסיטאות בחו"ל, רובם בתמיכה כספית של מוסדות-המדינה. בשנים האחרונות ניכר שיפור-מה ברמה האקדמאית של סטודנטים אלו לעומת המצב בעבר הלא-רחוק, כאשר נאמר עליהם שעיסוקם העיקרי התרכז יותר בפעילות המינית מאשר סביב לימודיהם הרשמיים.

צד נוסף בפעילותם של מוסדות-ההשכלה המצרים הוא המאמץ להפכם למרכז משיכה והשפעה לארצות המתפתחות, ובראש-ווראשונה לארצות המוסלמיות הדוברות-ערבית, אם כי לא לאלו בלבד. יותר מ-16,000 סטודנטים זרים, רובם מארצות אפריקה ואסיה, לומדים במוסדות ההשכלה-הגבוהה במצרים.

לעומת ה„יבוא“ של סטודנטים מתפתח גם ה„יצוא“ של כוחות-הוראה מצריים לחו"ל, הנהוג מזה שנים רבות. ב-1961 עסקו 3520 מורים ו-106 פרופסורים מצריים בהוראה ב-28 מדינות ערביות ומוסלמיות באסיה ובאפריקה. מורים אלה משמשים מכשיר תעמולתי ומדיני חשוב ביותר למדיניות-החוץ של המשטר המצרי, ולא פעם קורה שמדינה זו או אחרת מורה על החזרה מידית של כוחות-הוראה אלו למור לדתם, בהאשימה אותם בפעילות חתרנית שאינה „חינוכית“ כלל וכלל.

חינוך בנות

במצרים, כמו במדינות מוסלמיות אחרות, ישנו פיגור רב בחינוך הבנות, דבר הגורם ממילא אף לפיגור במספרים הכוללים של חניכים בכל שלבי החינוך. בשנים האחרונות נעשים מאמצים רבים להתגבר על מכשול זה המושפע גם על-ידי המסורת האיסלמית, שאינה רואה בעין יפה את החינוך המערב ומתנה תנאי של הקמת מוסדות חינוך נפרדים. ב-1959/60 היוו הבנות 38% של כלל התלמידים בבתי-הספר היסודיים — לעומת 31% ב-1954/55. השיעור המקביל בחינוך התיכוני היה ב-1959/60 26% — לעומת 19% ב-1954/55; בבתי-ספר מקצועיים 21% ב-1959/60